ȘCOALA PRIMARĂ DIN BASARABIA ÎN VÂLTOAREA EVENIMENTELOR DIN ANII 1905-1907

PRIMARY SCHOOL IN BESSARABIA IN THE WHIRLPOOL OF EVENTS IN THE YEARS 1905-1907

CZU: 373.2(478)"1905/1907" **https://doi.org/10.59295/spd2025u.03**

Diana EȚCO
ORCID: 0009-0009-4352-5695
e-mail: eskodiana@yahoo.com
Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The transition period from one century to another (19th to 20th century) highlighted the discrepancy between the real needs of Bessarabian society and the level of development of education. At the beginning of the 20th century, the public education system was subject to policies that were eminently unadjusted to the new realities. Without taking into account the vital needs of the region, inoperative templates were applied, specific to the entire area of the Russian Empire, but which disadvantaged the local Bessarabian public education system. The revolutionary events of 1905-07 brought to light a series of existing problems within Bessarabian education and the courageous attempts of local authorities and educators to identify optimal solutions. A number of specialists in the field tried to provide an objective diagnosis and effective recipes to adjust the Bessarabian school to the imperatives of integration into a competitive socio-economic environment. In this context, the identification of school experiences in the rhythm of the era is invaluable. Based on published and unpublished sources, period documents, reports of the zemstva and school inspectors, the study in question proposes an examination and evaluation of the experience and affirmed practices of the school and education in Bessarabia at the beginning of the 20th century. The purpose of our research is to evaluate the performances and failures of education and training in a historical period tumultuous by revolutionary events. The relevance of the research will help us formulate certain methodological benchmarks for a viable concept of an educational reform project. We consider pertinent and extremely useful not only to familiarize ourselves with the affirmed practices, but also to disseminate the positive school experience accumulated during the historical course of the researched period. Resulting from the originality and importance of the problem addressed, it will open the way for us to know and understand the processes and phenomena in Bessarabian society during the researched period. The elucidation of current socio-political and ideological processes can only be possible through ingenious research that would provide an in-depth knowledge of their genesis, anchored in the historical past of Bessarabia. Modern methods, techniques and concepts (analysis and synthesis) of qualitative research will successfully handle the problem addressed. It will contribute to the enrichment of current theoretical visions, regarding school and education in Bessarabia at the beginning of the 20th century.*

Keywords: *primary public schools, educational policies, public education, school reforms, budget, financial sources.*

Perioada de tranziție de la un secol la altul (sec. al XIX-lea spre sec. al XX-lea) a scos în evidență discrepanța dintre necesitățile reale ale societății basarabene și nivelul de dezvoltare al învățământului. La începutul secolului al XX-lea, sistemul învățământului public era tributar unor politici, eminamente, neajustate la noile realități. Evenimentele revoluționare ale anilor 1905-07 au pus pe rol o serie de probleme existente în cadrul învățământului basarabean și încercările curajoase ale autorităților și pedagogilor locali în identificarea unor soluții optime. Scopul cercetării noastre este de a evalua performanțele și eșecurile educației și instruirii într-o perioadă istorică bulversată de evenimente revoluționare. Metodele, tehnicile şi concepţiile moderne de cercetare calitativă (colectare, analiza și sinteza) vor gestiona reușit problema abordată. Va contribui la îmbogăţirea viziunilor teoretice actuale, referitoare la școala și învățământul din Basarabia de la începutul secolului al XX-lea.

Evenimentele anilor, 1905-1907, au generat problema reformării și democratizării școlii țariste. Drept urmare a noilor politici educaționale, sistemul învățământului public primar a fost supus unor schimbări de ordin cantitativ și calitativ. În Basarabia se extinde rețeaua școlară primară și în baza imperativelor timpului, se modifică programele de studii, prin introducerea unor elemente de factură progresistă- liberală.

Presa basarabeană s-a implicat activ în promovarea idealurilor noii școli. În publicațiile periodice *Viața Basarabiei, Pentru popor* și *Pedagogul public* sunt inserate o serie de articole, care pledau pentru o școală națională, familiarizau cititorii cu școlile occidentale, studiile renumiților pedagogi: G.Falibork, V.Ciarnoluskii, N.Cehov. Pedagogii basarabeni, convocați în uniuni, adunări și congrese, difuzează, perseverent și insistent, în mediul public, ideile luptei revoluționare pentru o nouă orânduire a echității sociale, naționalizarea averilor moșierești și mănăstirești, dreptul la studii gratuite. Asociațiile țărănești, la rândul lor, s-au adresat deputaților basarabeni din Duma de stat cu o serie de revendicări, printre care: învățământ în limba națională și asigurarea gratuității și obligativității instruirii publice. În cadrul Congresului Pedagogilor din Basarabia, care a avut loc între 3-6 ianuarie 1906, s-a discutat chestiunea cu privire la crearea Uniunii Pedagogilor Basarabeni, interzicerea predării religiei în școală, eliberarea din funcție a directorului și inspectorului școlilor publice. S-a criticat activitatea insuficientă a zemstvei în domeniul instruirii publice. Au fost create filiale județene ale Uniunilor Pedagogice: Bălți, Orhei, Akkerman, Izmail. În anul 1906, a avut loc Congresul pedagogilor din întreaga Rusie, la care a participat și o delegație din Basarabia. S-au distribuit 150 de exemplare ale revistei Pedagogul public, editată la Chișinău, în acest mod, s-a reușit mediatizarea pe scară largă a problemelor școlii basarabene.

În anul 1905, guvernul țarist a permis predarea limbii materne în școlile primare și medii din nouă gubernii din vestul Imperiului Țarist. În anul 1906, a fost aprobat un nou statut pentru școlile primare ale alogenilor, care favoriza predarea în limba maternă în primele două clase. Prima și a doua Dumă de Stat au pus pe rol problema reformei școlare. În programele partidelor politice a fost inclusă drept cerință fundamentală introducerea învățământului primar general. Alte cerințe: acordarea dreptului zemstvelor și

orașelor de a introduce obligativitatea instruirii primare, lichidarea diversității tipurilor de școli, lărgirea inițiativei zemstvelor, asociaților și persoanelor particulare în domeniul învățământului obștesc. În acest context la Chișinău, (1905), în cadrul sesiunii ordinare, zemstva gubernială a pus în discuție chestiunea obligativității instruirii primare și a cerut să i se pună la dispoziție informații detaliate statistice despre starea la zi a învățământului primar[1, f.207]. La 1 ianuarie, 1906, în Basarabia, funcționau 637 de școli primare subordonate: Direcției Școlilor Publice și Consiliilor Școlare – 507 unități școlare și Zemstvei -130 u. ș.a. Pe parcursul a cinci ani, rețeaua școlilor de zemstvă s-a mărit cu 58 de școli, extinzându-se de la 72, în anul 1900, la 130 - 1906. În baza raportului prezentat, zemstva gubernială a elaborat un plan de perspectivă (1907) care prevedea dublarea numărului unităților școlare primare, a contingentului cadrelor didactice și a investițiilor financiare care, conform unor calcule prealabile, trebuiau să atingă cota de cca 14 mln. ruble, fără a fi indicate sursele exacte [1, f.211]. Pe parcursul a șapte ani, numărul școlilor de zemstvă s-a extins cu 80 de unități școlare, ajungând la 1 ianuarie, 1914, să aibă o rețea formată din 210 școli.

Introducerea învățământului general obligatoriu a fost pusă în discuție de nenumărate ori de către Zemstva județeană Chișinău. În anul 1906, Administrația a elaborat proiectul rețelei școlare, pe care, l-a prezentat în cadrul Adunării de Zemstvă. Dezbaterile proiectului s-au axat pe aspectul financiar al subiectului de discuție. S-a subliniat, că sursele financiare invocate erau neplauzibile. Fondurile mănăstirești s-au consumat, la ora respectivă, iar altele - nu se prevedeau. Pentru a găsi o soluție oportună, s-a decis a se interveni pe lângă guvern și a solicita intervenția statului, explicându-se, totodată, incapacitatea Zemstvei de a implementa o reformă atât de pretențioasă. Deoarece construcția localurilor școlare prevedea utilizarea mijloacelor financiare, obținute în rezultatul arendei și împrumuturilor, s-a propus ca, toate păturile sociale să se implice în rezolvarea acestei chestiuni și nu doar proprietarii de terenuri, asupra cărora, în cadrul sistemului de impozitare existent, cădea întreaga povară a impozitelor [2, p.4] .

În conformitate cu decizia Ministrului Instruirii Publice, din 21 septembrie 1909, și raportul directorului școlilor publice din 14 octombrie 1909, s-a decis ca Ministerul Instruirii Publice să-și asume implementarea proiectului instruirii generale primare în satele mănăstirești. Rețeaua școlară pentru județul Chișinău a fost elaborată de către fostul inspector al școlilor publice Ion Halippa. Aprobată de către Consiliul Școlar, ea a fost prezentată Adunării Județene de Zemstvă din 5 martie, 1910. S-a propus subvenționarea proiectului din fondurile moșiilor mănăstirești. Adunarea gubernială de Zemstvă a respins cererea pe motivul că, fondurile moșiilor mănăstirești aparțin nu doar, în exclusivitate, județului Chișinău, ci și întregii gubernii [2, p.5] .

Bugetul limitat al zemstvei și lipsa surselor financiare necesare, privau Zemstva de posibilitatea de a realiza una din cele mai de anvergură reforme din sfera instruirii publice. Legea din 10 iunie, 1909, a majorat împrumutul cu încă 6.000.000 de ruble, de asemenea, legea din 22 iunie, 1909, decreta înființarea fondului școlar de construcții. Măsurile nominalizate facilitau implementarea reformei școlare de instruire general pri-

mară pe județul Chișinău. Pentru realizarea celor propuse era necesar a se înființa încă 141 de școli primare la cele, deja, existente, care, ar fi format 291 de seturi [2, p.4]. În acest context, nu au fost luate în vizor școlile ministeriale existente, deoarece, s-a constatat, că localurile celor 44 de școli ministeriale sunt într-o situație bună, care nu necesită reformarea lor, pe când, în anumite localități, școlile de zemstvă și mănăstirești necesitau extinderea până la 3 sau 4 seturi și, prin urmare, în cazul dat, era mai avantajos construcția unui nou edificiu, decât investițiile în reformarea celui, deja, existent. La elaborarea rețelei școlare s-a ținut cont de faptul că, satele mănăstirești contribuiau cu mijloace proprii la finanțarea proiectului instruirii generale, prin urmare, ele au fost incluse în calitate de beneficiari, având dreptul la asistența zemstvei.

Raportul a fost audiat în cadrul Adunării de Zemstvă, care a decis să creeze o Comisie Extraordinară pentru a studia proiectul propus și finanțarea prevăzută. Componența Comisiei a fost următoarea: reprezentanții administrației, V. Cosovici, I. Sârbu și M. Ciachir.

În cadrul ședinței Comisiei Extraordinare s-a decis ca la elaborarea rețelei școlare să se țină cont de numărul copiilor de vârstă școlară, de ambele sexe, care a fost înregistrat până la 1 ianuarie, 1912 [2, p.6].

Comisia a decis ca, în localitățile în care numărul de copii de vârstă școlară nu corespunde contingentului necesar, (ceea ce ar făcut imposibilă construcția unui nou local școlar), satele respective să fie atașate la cele vecine, unde urmau să fie înălțate edificii școlare moderne. Întrucât, termenul de 30 ani, prevăzut pentru implementarea reformei școlare, s-a considerat a fi extrem de lung și era, puțin probabil, ca Ministerul să aprobe un plan financiar - Comisia a redus termenul și a elaborat unul pentru 20 de ani [2, p.7].

Procesul implementării instruirii generale obligatorii era obstaculat nu din reavoința anumitor instituții de stat, ci din lipsa mijloacelor financiare necesare pentru realizarea acestui obiectiv. Zemstva județeană din Bender a calculat că, pentru a introduce instruirea generală, va fi necesar de deschis în județ, încă șase școli primare cu două clase paralele pe lângă cele 17, deja existente [1, f.276]. Pentru a realiza acest proiect, zemstva a înaintat un demers Ministerul Instruirii Publice, care a solicitat subvenționarea lui în sumă de 10500 ruble. Adunările de zemstvă din Soroca și Hotin s-au pronunțat pentru introducerea nemijlocită în viitorul apropiat a învățământului primar general, doar, după ce acest lucru va fi aprobat în Duma de Stat. [1, f.254] Zemstva din Bălți a explicat impracticabilitatea acestui proiect și a invocat raportul direct dintre accesibilitatea învățământului general și sursele existente, alocate pentru acest proiect. S-a amintit că, deși, Zemstva gubernială a intervenit pe lângă Ministerul Instruirii Publice, ca pentru fiecare școală de zemstvă din județul Bălți să se aloce suma de 226 rub. pentru întreținere și 500 rub. în calitate de ajutor unic, în satele județului Bălți, cu o populație mai mare de 1000 de locuitori - să se înființeze școli publice din contul guvernului; ș.a. Așadar, nici una din cererile prezentate până la ora respectivă nu au fost satisfăcute [1, f.276]. Deoarece, în județul Izmail nu exista zemstvă, Comitetul Comunal Izmail a decis să elibereze din sursele orășenești pentru arendarea localurilor școlare pentru acele școli, care vor

fi deschise în județ de Ministerul Instruirii Publice și vor fi la balanța ministerului, dar, cheltuielile nu trebuia să depășească suma de 400 ruble pentru fiecare [1, f.209]. Comitetul Comunal și-a asumat obligația de a aloca pentru construcția, reparația, încălzirea și iluminarea localurilor doar pentru acele școli, care vor fi deschise de către Ministerul Instruirii Publice și vor fi întreținute din contul fondurilor de stat. În anul 1907 în județul Izmail erau 67.255 locuitori, 6053 copii de vârstă școlară și pentru a implementa instruirea generală s-a calculat că putea fi realizată prin intermediul a 101 școli a câte 60 de elevi în fiecare [1, f.209]. În județ la ora respectivă funcționau 68 de școli, dintre care: școli ministeriale - 49; școli bisericești-parohial e- 15; școli de gramotă - 4, prin urmare, era necesar a se înființa încă 33 de școli, pentru care erau necesare subvenții din partea autorităților de stat. Zemstvele din Chișinău, Bolgrad, Cahul, Orhei a argumentat lipsa de inițiativă la acest capitol prin faptul că era implicată în elaborarea planului rețelei școlare care cerea o studiere migăloasă și temeinică a datelor pe teren [1, f.238].

În rezultatul mișcării revoluționare din anii 1905-1907, autoritățile țariste au devenit mai flexibile față de comunitățile de credincioși, pe care până atunci le cataloga drept secte și față de care, de-a lungul timpului, a manifestat una din cele mai intolerante atitudini. În Basarabia, s-a autorizat înființarea școlilor credincioșilor de rit vechi, subordonate Direcției Școlilor Publice. În anul 1907, în orașul Cahul, din județul Izmail, s-a deschis o școală a credincioșilor de rit vechi, pentru funcționarea căreia Ministerul Instruirii Publice a aprobat un credit în sumă de 420 ruble, iar din fondurile statului se achita, anual, suma de 360 ruble [1, f.195]. O altă tendință vădită, de după evenimentele anilor, 1905-1907, a fost implementarea învățământului mixt. Autoritățile insistau să se organizeze școli mixte și să se lichideze treptat învățământul separat, după gen, format din școli de fete și școli de băieți. De ex., în localitatea Bădiceni, școala de o clasă de băieți, (înființată în anul 1869), a fost comasată cu școala de o clasă de fete, (înființată în anul 1880), în rezultatul fuzionării, s-a format o școală mixtă cu o secție paralelă. [1, f.195] Pentru dinamizarea procesului de instruire și educație, în extensiile regiunii, au fost inițiate congresele județene pedagogice. În perioada anilor, 1900-1917, au avut loc, doar, două congrese, ambele în județul Akkerman: primul a avut loc în anul 1902, în localitatea Sarata Werner și cel de-al doilea - în 1908, în localitatea Șaba. S-au discutat cele mai acute probleme ale școlilor primare din județul respectiv: calitatea profesională a cadrelor didactice, perfecționarea programelor școlare și metodelor de predare, alocațiile financiare, înzestrarea cu materiale didactice, introducerea cursurilor de istorie națională.

La finele primului deceniu al sec. al XX-lea, în cadrul școlilor primare din Basarabia, prevala, categoric, contingentul școlar format din reprezentanții păturilor sătești - 68, 72% (cca 70%). După confesiune: marea majoritate erau ortodocși – 94427 elevi (76,4%); catolici – 1172 elevi (0,9%); luterani – 10066 (8,2%); iudei – 16175 (13,09%); alte confesiuni – 1727 (1,4%) elevi [3, p.83-85].

Deși, anual, numărul elevilor era în creștere, totuși, raportat la numărul copiilor de vârstă școlară, neantrenați în învățământ - era infim. Spre exemplu, în conformitate cu

rapoartele Direcțiilor școlilor publice, în provincie, erau înregistrați 234500 de copii de vârstă școlară. Prin urmare, rămânând în afara școlii și, neavând nici o posibilitate de a primi o instruire particulară, în special, la sate, erau sortiți la analfabetism.

Pentru acești copii era imperios necesar să se deschidă școli de două ori mai multe, decât funcționau la vremea respectivă, și anume, dacă vom calcula câte 50 de copii la fiecare școală, ar fi fost necesar să fie deschise 4690 de școli. Se constată că, doar, un număr infim de copii era școlarizat, deși, clasele erau aglomerate și, nu în toate cazurile, se reușea suplimentarea secțiilor paralele, nemaivorbind de înființarea școlilor. Totuși, evolutiv, rețeaua școlară se extinde.

Decalajul dintre numărul enorm de solicitări, din partea părinților, de a-și înscrie la studii copiii de vârstă școlară și numărul celor școlarizați, ne vorbește despre incapacitatea sistemului de învățământ basarabean de a încadra la studii toți doritorii.

Pentru a stimula coerent dezvoltarea învățământului public din Basarabia, în potențialitatea și realitatea sa, fără îndoială, era necesar să fie reformat în baza principiilor obligativității și gratuității. Aspect, efectiv, determinat de sporirea nemijlocită a investițiilor financiare în domeniul educațional. Or, lipsa lor anula puterea de realizare a obiectivului propus, plasându-l în limita istorică elementară, fără careva perspective. Așadar, învățământul din Basarabia era configurat în aspectele pertinente în raport cu acea modalitate specifică de organizare în cadrul obștii locale, care îi reducea potențialul strategic prin sponsorizarea insuficientă.

Pe parcursul primelor două decenii ale secolului al XX-lea, sistemul de învățământ din Basarabia a trecut printr-o serie de schimbări majore. Procesul și rezultatele așteptate impuneau în mod expres o regândire conceptuală a școlii și învățământului basarabean. Pornind de la valorizarea idealurilor noii epoci a progresului tehnico-științific, s-a inițiat implementarea reformei învățământului general primar gratuit și obligatoriu. Așadar, într-o perioadă istorică, marcată de frământările politice, care aveau un substanțial impact asupra situației economice din regiune, proiectul, convertit numai în stare de subiect economic, a eșuat lamentabil.

REFERINŢE:

1. ANARM, fond 152, inventar 1, dosar 764.
2. Доклад о введении всеобщего обучения в Кишиневском уезде, Кишинев,1907.
3. Обзор Бессарабской губернии за 1910 год, Кишинев, 1911.